

אמר רב פפא: פפונאי ידעי טעמא דהא מילתא [בני פפונאי שהוא שם מקום יודעים ליתן טעם בזה], ומנו [ומי הם] רב אחא בר יעקב:

כי אמר קרא [דברים ה יד]: "לא תעשה כל מלאכה ... ועבדך ואמתך ... למען ינוח עבדך ואמתך כמוך", לימד הכתוב כששנה איסור מלאכה בעבד ואמה: להנחה [מנוחה] הקשתיו לעבד עם בהמה, ולא לדבר אחר, כגון כלאים דחרישה.

שאל רבי חנינא בן עגיל, את רבי חייה בר אבא:

מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם "טוב", ובדברות האחרונות נאמר בהם "טוב"?

כלומר: למה בדברות הראשונות במצות כבוד אב ואם נאמר רק: "למען יאריכון ימיך", ולא נאמר "למען ייטב לך", ואילו בדברות האחרונות נאמר: "למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך"?

אמר לו רב חייה בר אבא לרבי חנינא בן עגיל: עד שאתה שואלני למה נאמר בהם "טוב", שאלני: אם נאמר בהן "טוב" אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן "טוב" אם לאו — (1)

ומפרשינן: השתא דאמרת "כל" האמור גבי שבת ריבויא הוא —

"בהמתך" דדברות הראשונות [שלא נאמר "בעל חיים"], ו"שור וחמור" דדברות האחרונות למה לי?! כלומר: והרי במידה זו כל מיעוט בא למעט דבר אחד, ומה באים אלו למעט.

אמרי בני הישיבה לפרש:

"שור" נכתב להפנותו, כדי לאגמורי [ללמד] "שור שור" לחסימה, (16) כדאמרינן לעיל.

ו"חמור" נכתב להפנותו, כדי לאגמורי "חמור חמור" לפריקה, כדאמרינן לעיל.

ו"בהמתך" נכתב להפנותו, כדי לאגמורי "בהמתך בהמתך" לכלאים דהרבעה, כדאמרינן לעיל.

ומקשינן: אי הכי דילפינן כלאים דחרישה משבת, אפילו אדם ומין אחר ליתפר משום כלאים דחרישה, שהרי גבי שבת נאסרו עבד ואמה במלאכה כבהמה, שנאמר: "לא תעשה כל מלאכה ... ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך"?!

ואלמה [למה] תנן: אדם מותר עם כולן [כל המינים] לחרוש, ולמשוך בקרון?!

16. הוא הדין, לאגמורי לכלאים דחרישה.

1. מכאן הביאו התוספות בבבא בתרא ק"ג א, שהאמוראים פעמים שלא היו בקיאים בפסוקים. ובספר "ענף יוסף" שב"עין יעקב" הביא בשם הגר"א לבאר באופן אחר, שהרי לא יתכן שלא ידע פסוק ערוך, ועוד הקשה על תירוץ הגמרא,

שלא נאמר: "פסקה טובה מישראל" כשנשתברו הלוחות הראשונות, ומפני מה חס על הטובה יותר מאשר על אריכות ימים, שהם כתובים שם, ואף על פי שנשתברו.

ופירש הגר"א, שלא שאל על השינוי, כי הרבה שינויים יש בין דברות ראשונות לאחרונות, אלא שהוא מפרש מה שאמרה תורה:

י"טב לך" בלוחות הראשונות, הייתי אומר: חס ושלום — משנשתברו הלוחות שכתובה בהם טובה — פסקה טובה מישראל.⁽²⁾

אמר רבי יהושע [בן לוי]:

הרואה את האות "טית" בחלומו, סימן יפה הוא לו.

ומקשינן עלה: מאי טעמא?

אילימא משום דכתיב: "טוב" ורמזו לו טובה מן השמים, והרי אימא שרמזו לו מן השמים לכתוב: "וטאטתיה במטאטי השמד", שהוא דבר רע.

ומשינין: חד "טית" קאמרינן, ולא שתיים, דלא משמע אלא "טוב", ולא לשון טאטא.

ואכתי מקשינן: אימא רמזו לו מן השמים לכתוב: "טומאתה בשוליה"?!?

ומשינין: "טית בית" קאמרינן.⁽³⁾

ואכתי מקשינן: אימא רמזו לו מן השמים לכתוב: "טבעו בארץ שעריה".

אלא כלך לך אצל רבי תנחום בר חנילאי, שהיה רגיל אצל רבי יהושע בן לוי, שהיה בקי באגדה!

אזל רבי חנינא בן עגיל לגביה דרבי תנחום בר חנילאי, ושאלו את אשר שאל לרבי חייא בר אבא.

אמר לו רבי תנחום בר חנילאי לרבי חנינא בן עגיל:

ממנו — מרבי יהושע בן לוי — לא שמעתי, אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא, ואמרי לה: שמואל בר נחום אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא:

לכך לא נאמר "טוב" בדברות הראשונות — שהן אלו שהיו כתובות בלוחות הראשונות — הואיל וסופן של אותן לוחות להשתבר.

ומקשינן עלה: וכי סופן להשתבר מאי הוי [מה בכך]?!?

אמר פירש רב אשי: אילו היה כתוב "למען

הבא, אבל אריכות ימים שאינה בעולם הזה, לא איכפת לך שהיא כתובה בלוחות הראשונות, שהרי כשפרחו נשאר במקומם למעלה.

2. א. ב"תורת חיים" האריך לבאר, למה לא נאמר: חס ושלום פסקה אריכות ימים מישראל, וראה הערה 1 ביאור בזה בשם הגר"א.

ב. כתבו המפרשים והביאם המהרש"א, שבכל דברות הראשונות אין אות טי"ת, ראה המשך דברי הגמרא.

3. לכאורה משמע שחזר בו ממה שאמר: "הרואה טי"ת בחלומו", אך ראה מה שכתב

"למען יאריכון ימין" היינו בעולם הבא, ו"למען ייטב לך" היינו בעולם הזה, ושאלתו היתה: למה לא נאמר בדברות הראשונות הבטחה לעולם הזה, אלא לעולם הבא בלבד, ועל זה אמר לו "איני יודע", כלומר: איני יודע האם נאמרה כלל הבטחה לעולם הזה, אפילו בדברות האחרונות ובכל התורה, כי הוא סובר כרבי יעקב [ראה קידושין לט ב], ש"שכר מצוה בהאי עלמא ליכא" והכל הוא לעולם הבא, ועל זה אמר לו: שודאי קאי על עולם הזה, אלא שאם היה כתוב בלוחות הראשונות, הייתי אומר שכשנשתברו הלוחות ופרחו האותיות למעלה, פרחו גם הטובה שבעולם הזה למעלה, ואינה אלא בעולם

אמר פירש רב הביבא:

משום דמיניס אלו רבו כהדי הדדי [גדלים הם כאחד], כלומר: זה מגדל אפרוחיו של זה, וזה מגדל אפרוחיו של זה, (4) ומחו דתימא: מין חד הוא ואינו כלאים.

קא משמע לן ריש לקיש שאף אלו כלאים הם זה בזה. (5)

אמר שמואל:

אווז, ואווז הבר (6) כלאים הם זה בזה, ואסור להרביעם זה בזה.

מתקופה לה רבא בר רב חנן:

מאי טעמא?!

אילימא משום דהאי אריך קועיה והאי זוטרי קועיה [זה חרטומו ארוך, וזה חרטומו קצר], ולכן כשני מינים יחשבו.

אלא מעתה, גמלא פרפא [פרסי] וגמלא טייעא [ערבי], דהאי אלים קועיה והאי קטין קועיה [זה צוארו עבה, וזה צוארו דק] הכי נמי דהוו כלאים זה בזה?!

אלא אמר אביי:

זה — אווז הבר — ביציו ניכרים מבחויז,

אלא לכך סימן יפה הוא לו, הואיל ופתח בו הכתוב באות טית לטובה תחילה, שמ"בראשית" עד "וירא אלהים את האור כי טוב", לא כתיב "טית".

ואמר רבי יהושע בן לוי:

הרואה "הספד" בחלומו, רמזו לו מן השמים, שחסו עליו מן השמים ופדאוהו [הס — פד], והני מילי כשראה הספד בכתבא [בכתב], כלומר: שראה תיבת "הספד" בחלומו, ולא שראה הספד ממש בחלומו.

שנינו במשנה: אחד שור ואחד כל בהמה ... לכלאים ... וכן היה ועוף כיוצא בהן:

אמר ריש לקיש:

כאן במשנתנו — ששנינו: יש כלאים בעופות — שנה לנו רבי מסדר המשנה:

תרנגול, טווס, ופסיוני [מין שליו הוא] — שהם עופות — כלאים הם זה בזה ואסור להרביעם זה בזה; כלומר: מאחר שלימדנו רבי שהעופות כלאים הם זה בזה, הרי למדנו שאף עופות אלו כלאים הם זה בזה.

ומקשינן: והרי פשיטא, שאם יש בעופות כלאים, אף עופות אלו יש בהם כלאים, ומה נשתנו אלו משאר עופות, שהוצרך ריש לקיש להשמיענו, שאף אלו כלאים הם זה בזה?!

מהרש"א בחידושי אגרות.

4. כן פירש הראב"ד, והביאוהו הראשונים.

5. לא ששמענו ממשנתנו שאף אלו כלאים זה בזה, אלא שממשנתנו שמענו שיש בעופות כלאים, ושוב מסברא יודעים אנו, שאלו אם כי

גדלים הם כאחד שני מינים הם, וממילא כלאים הם זה בזה, תוספות; וב"תוספות שאנץ" הוסיף: וכיוצא בזה יש הרבה בתלמוד, וראה עוד שם, הובא ב"שיטה מקובצת".

6. אוז בייתי, ואוז מדברי, מאירי.

המרביע שני מינים של חיות (7) שבים, הרי זה לוקה.

מפרשינן: מאי טעמא?

אמר רב אדא בר אהבה משמיה דעולא:

אתיא חיות הים "למינהו למינהו" מיבשה. (8)

בעי רחבה:

המנהיג בעיזא ושיבוטא, כגון שהיו עז ודג (*) מושכים בקרון, העז ביבשה והדג בים, והיה אדם מנהיגם, מהו שיעבור על איסור הנהגה בכלאים? (**)

וזה — אווז סתם — ביציו מבפנים, ואינם ניכרין בחוץ, ולכן שני מינים הם, וכלאים הם זה בזה.

רב פפא אמר טעם אחר, שאווז ואווז הבר כלאים הם זה בזה:

הא — אווז הבר — טעונה חדא ביעתא בלבד בשיחלא, והא — אווז סתם — טעונה אפילו כמה ביעתא בשיחלא, אווז הבר כשטעון הוא ביצה אחת, שוב אינו נטען ביצה שניה עד שיטיל את הראשונה, ואילו אווז סתם טוען וחוזר וטוען ואפילו כמה ביצים.

אמר רבי ירמיה, אמר ריש לקיש:

7. וברמב"ם כלאים ט ח, מבואר שהיא חיה שבים. ב. בשו"ת הרא"ש כלל ב אות טז, הוכיח מסוגייתנו שלא כשיטת הרמב"ם שכתב [כלאים ט ח]: "ואחד שור וחמור ואחד כל שני מינין שאחד טמא ואחד טהור וכו' על כל אלו לוקה מן התורה וכו' אבל מדברי סופרים כל שני מינין שהן כלאים בהרבעה אסורים לחרוש בהן כאחד ולמשוך בהן ולהנהיגן", שהרי עז ושיבוטא טהור וטהור הוא, כי את השיבוטא אוכלים בצרפת, [וצ"ב, שהרי לא הוזכרו כאן מלקות; וראה במהר"י קורקוס על הרמב"ם שם, שהביא את דברי הגמרא כאן, כמקור לרמב"ם שמדברי סופרים אסור; ובמה שהביא מצרפת, יש לעיין מקידושין מא א "רבא מלח שיבוטא", והביאו גמרא זו התוספות בעבודה זרה לט א, ופירשו, דהיינו שיבוטא דהכא].

10. ברש"י מבואר, ששני מינים שבים ודאי אסורים משום "למינהו למינהו", וראה מה שכתבו התוספות בזה.

7. אבל דגים אי אפשר להרביע, תוספות.

8. כתיב [בראשית א כא]: "ויברא אלהים את התנינים הגדולים, ואת כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים למינהם, ואת כל עוף כנף למינהו".

וכתיב: [בראשית א כד]: "ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה, בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה, ויהי כן. ויעש אלהים את חית הארץ למינה, ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי טוב".

וראה בתוספות, שאינה גזירה שוה, אלא שלשון זה משמע שאסור להרביעם זה בזה, ראה היטב בדבריהם.

ב. ראה בתוספות ד"ה אתיא, שביארו למה אי אפשר ללמוד גם לגבי דגים מגזירה שוה דשבת, כמו שאנו לומדים על חיה ועוף, כמבואר לעיל עמוד ב.

9. א. כן פירש רש"י, ובתוספות בעבודה זרה לט א פירשו שהוא עז של ים והוכיחו כן מסוגייתנו,

וצדדי הספק הם:

מי אמרינון: כיון דעיזא לא נחית בים, ושיבוטא לא סליק ליבשה לא כלום עביד, היות ואין העז יכול לירד לים והדג אינו יכול לעלות ליבשה, נמצא שלא עשה כלום.

או דילמא: השתא מיהת קא מנחיג, סוף סוף מנחיג הוא שני מינים.

מתקיף לה רבינא:

ומה מקום ספק יש בזה, אלא מעתה — שיש בזה איסור — וכי אטו אם חיבר חיטה ושעורה בידו שאילו היה מפילם כאחת וזורעם בארץ, היה עובר על איסור זריעת

כלאים, וזרע במפולת ידו חיטה בארץ, ושעורה בחוצה לארץ שאין כלאים נוהגים שם, (11) הכי נמי דמחייב משום איסור כלאי זרעים?!

אמרי בני הישיבה לחלק:

הכי השתא?!?

התם — ארץ ישראל וחוצה לארץ — ארץ ישראל מקום חיובא הוא, ואילו חוצה לארץ לא מקום חיובא הוא.

אבל הכא — יבשה וים — אידי ואידי מקום חיובא הוא, שהמנחיג שני מינים בים לוקה כמו ביבשה, דהא דרשינן "למינהו למינהו" (12).

הדרן עלך שור שנגח את הפרה

הנהגה הוי משום שעל ידי ההנהגה מחבר שני מינים, ולפי זה היכא שאחד ביבשה ואחד בים לא שייך לומר שאיכא חיבור, או שהאיסור אינו משום החיבור; והקשה, מזרע חיטה בארץ ושעורה בחוץ לארץ, שמותר, כיון שליכא חיבור.

עוד הביא בשם "מנחת שלמה", שביאר את הטעם כשזרע בארץ וחוץ לארץ כאחד, שאין נאסר מה שזרע בארץ, שהוא משום שאיסור כלאים הוא דוקא כשהאיסור חל על שני המינים.

11. שהרי מצוה התלויה בארץ היא, שאינה נוהגת אלא בארץ ישראל מן התורה, רש"י; ומה שכתב ש"מן התורה" אינו נוהג בחוץ לארץ, היינו משום שכלאים נוהגים מדברי סופרים בחוץ לארץ, כמבואר במשנה קידושין לז א, ושם לח ב.

12. הסוגיא כולה צריכה ביאור, ובספר "דבר יעקב" הביא בשם ספר "דברות משה" [בבא קמא סימן לג], שספק הגמרא היה האם איסור